

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין

בית הספר למדעי היהדות ע"ש חיים רוזנברג

בין עולמות - שמרנות וחדשנות ביצירתו הספרותית של ר' מנחם

די לונזאנו

חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה

מאת: שרון ביבי

מנחים: פרופ' טובה בארי
ד"ר עמוס גולדרייך

הוגש לסנאט של אוניברסיטת תל-אביב

יוני 2015

סיוון-תמוז תשע"ה

תוכן העניינים

א	תקציר
	מבוא
1	פרק ראשון: נושא המחקר ומטרתו
1	א. הקדמה
1	ב. שיטת המחקר, שאלותיו ויעדיו
3	ג. תולדות המחקר על שירת רמד"ל
5	ד. מכלול יצירת רמד"ל
7	ה. פירוט היצירות המוהדרות שיידונו במחקר
8	ו. קיצור תולדות חיי רמד"ל
11	ז. רקע - שירת הקודש במזרח לאחר גירוש ספרד לאור מחקרים (המאות ה"ז וה"ח)
15	פרק שני: רמד"ל כפייטן-מיסטיקאי
15	א. הקדמה
15	ב. הגדרת המונח 'שיר קבלי'
18	ג. עדויותיו על שירתו הקבלית
	ד. מן הוודאות אל האפשרות - למידה על אפשרות קיומו של מוטיב קבלי בשיר גאולה
23	מתוך שירים קבליים מובהקים
	ה. 'שיר געגועים' - הבדלים תמאטיים והבדלים בשימוש בשיבוצים בין הסוגים השונים
24	של שירי הגאולה
26	ו. האם התכוון רמד"ל לכתוב שירי גאולה בשני רבדים?
28	ז. מדוע נמנע רמד"ל מלפרש את שירתו הקבלית?
31	ח. דגם לקריאה כפולה
36	פרק שלישי: ענייני תוכן ומקורות בשירי הגאולה של רמד"ל
36	א. הקדמה
36	ב. 'נְעִתָה שְׁחָקוּ עָלַי צְעִירִים' - ציורי הגלות וביטוייה
36	1. בין פאר העבר לסבל הגלות בהווה
39	2. אומות העולם מול ישראל
41	3. נטישת האל והזעקה על הסתר הפנים

- 46 4ב. 'מתי לְנַפְשִׁי אֶמְצָא מְנוּחַ' - חידת קץ הגלות
- 49 ג. הנחמה ובשורת הגאולה
- 49 1ג. 'הן שְׁבִטָךְ מִיָּשׁוּר טוֹבִים שְׁמָנִיךְ' - מוטיב השמן כמייצגו של השפע האלוהי הגואל
- 55 2ג. 'שְׁרָאשִׁי נִמְלָא טַל' - הטל כסמל הברכה והתחייה
- 58 3ג. 'אֲנִכִּי אֲשִׁיחָה בְּאֲבוֹד רְשָׁעָה' - הקריאה והשאיפה לנקמה לצד בקשת הגאולה
- 61 4ג. התקשטות וענידת תכשיטים כסימן לגאולה
- 65 5ג. בניינו של בית המקדש כחלק מתמונת הגאולה
- 67 ד. הזמירות לשבת
- 75 **פרק רביעי: מעמד השירה ומגבלותיה בעיני רמד"ל**
- 75 א. הקדמה
- 75 ב. 'וְלֹא אֶתְעַסְקָה בָּהּ רַק לְהִלְלִי' - השירה לתכלית של קודש
- 78 ג. 'בְּלֹא כְּזָבִי' - יחס רמד"ל אל השימוש בלשון מושאלת
- 79 ד. כישלון השפה האנושית לבטא את שבחי ה'
- 82 **פרק חמישי: מוסיקה ושירה במשנתו של רמד"ל והשימוש בלחנים**
- 82 א. הקדמה
- 82 ב. המוסיקה והשירה ככלי לביטוי שמחת הגאולה
- 87 ג. המוסיקה והשירה ככלי להכשרת הלבבות
- 89 ד. לחני השירים
- 94 **פרק שישי: שירה, ניגון ותיאורגיה**
- 94 א. הקדמה
- 94 ב. בין תיאורגיה למאגיה
- 95 ג. אמירת שירים כפרקטיקה תיאורגית אצל רמד"ל
- 108 **פרק שביעי: 'ותוכחות אַמְלֵא פִי' - רמד"ל כמבקר ומוכיח בחיבורו 'טובה תוכחת'**
- 108 א. הקדמה
- 110 ב. 'דַּךְ מֵאֵד נִכְלָס' - תוכחת רמד"ל על פערי המעמדות בקהילה והמודל החברתי הרצוי
- 110 1ב. יחסם של בעלי האמצעים כלפי העניים
- 116 2ב. 'הֵיוּ בְּנֵי תוֹרָה לְשִׁמְצָה' - התוכחה על יחס הקהילה לתלמידי החכמים
- 118 3ב. דגם ליחס נאות כלפי העניים והחלשים

121	4ב. בנות ציון אל מול השכינה
125	5ב. 'אני ציון מְמוֹשֶׁפֶּנֶת' - על התעלמות יהודי הגולה ממצוקתה הכלכלית של ירושלים ..
128	ג. תוכחת רמד"ל בענייני דת והנהגות דתיות
128	1ג. הקדמה
128	2ג. הביקורת על חוסר העניין בלימודי הקודש
131	3ג. הביקורת על היעדר הקפדה בקיום מצוות ומנהגים דתיים
135	ד. סיכום
137	פרק שמיני: ביקורתו כנגד משוררי דורו
137	א. הקדמה
137	ב. ביקורתו על שעבוד התמליל לצליל והיעדר כוונת הלב
143	ג. ביקורתו על היעדר יראת ה'
144	ד. ביקורתו על היחס למשוררי העבר
	ה. האם יש בדברי רמד"ל ביקורת כנגד משוררי תקופתו על כך שיצירתם מרחיקה את הגאולה?
145	145
148	ו. 'ודלא כבעל זמירות ישראל' - הפולמוס עם ר' ישראל נג'ארה
154	פרק תשיעי: תבניות שיר, חריזה ומשקל
154	א. הקדמה - תבניות ספרדיות וחידושי תבנית
154	ב. שווי חרוז
155	1ב. בקשות
156	2ב. רהוטה
156	ג. שירי אזור
158	1ג. הזיקה בין תבנית האזור לתוכן השיר
159	ד. שירים בתבנית מעין אזורית
160	ה. מבנים סטרופיים ותפקיד הרפרין בהם
161	ו. מרובע ספרדי שקול
162	ז. מבנים ייחודיים
163	ח. נורמת חריזה
164	ט. משקלי השירים

164	1ט. הקדמה
165	2ט. השקילה הכמותית
168	3ט. השקילה ההברתית-פוניטית
169	4ט. שירים (כ, כו)
169	5ט. סיכום
171	פרק עשירי: דרכי השיר וענייני לשון על רקע מסורת השירה הספרדית
171	א. הקדמה
171	ב. כינויים
172	ג. דימויים
175	ד. מטפורות
178	1ד. מוטיבים שאולים משירת ספרד
180	ה. השיבוץ המקראי
182	ו. צימודים
186	ז. שימוש בשם פרטי בהוראה כללית
186	ח. תקבולות
187	ט. השאלה הרטורית
188	י. השפעות תוכן וסגנון ממשוררי ספרד
189	יא. הלשון בשירת רמד"ל
189	1א. הקדמה
189	2א. לשון חז"ל
194	3א. שימושים לשוניים על דרך משוררי ספרד וחידושי לשון
196	יב. סיכום
198	פרק אחד-עשר: לסיכום מפעלו השירי של רמד"ל
198	א. אידיאל השירה והמוסיקה על פי משנת רמד"ל
199	ב. שמרנות וחדשנות בכפיפה אחת
202	ג. מקומו של רמד"ל בעיני בני דורו
204	ד. תפוצת שירתו

